

Hikâye: Modern Altay Edebiyatından

DESTANCI*

SAZON SAYMOVIÇ SURAZAKOV

Eskiden Kadın adlı yerde Kanakuş adlı birisi varmış. Onun ne içinde yaşadığı evi, ne de beslediği hayvanları varmış. Yalnızca vadiden vadiye, köyden köye giderken bindiği bir alaca atı varmış. Yıllar yılları, aylar ayları kovalayıp zaman geçmiş. Ve ihtiyar Kanakuş'un görüntümü değişmiş. İçine çökmüş gözlerinin altında kırışıklıklar oluşmuş, çenesindeki sakalı keçi sakalı gibi kalmış fakat yine de sözü sohbeti tatlı imiş. Başına keçeden yapılmış eski bir börk, sırtına ise yağmur geçirmez deri bir palto giyermiş. Bunlardan başka sahip olduğu hiçbir şeyi yokmuş. Onun gençlik zamanını kimse hatırlamıyormuş, yaşlandığını da kimse fark etmemiş. "Kaç yaşındasın?" diye sorulduğunda, Kanakuş gülerек cevaplamış. "Bunu hesaplayan kim? Belki yüzüme vardım."

Kadın adlı yerde Kanakuş'u tanımayan yokmuş. Kendisi gibi yaşlanmış atına binerek, vadiden vadiye, köyden köye dolaşır, vardığı yerlerde misafir olurmuş. Onun geldiğini uzaktan gören çocuklar, evden eve koşup, "Kanakuş! Kanakuş geliyor!" diye sevinçle bağırırlarmış.

Kanakuş geldikten sonra onun misafir olduğu eve insanlar toplanırmış. Kanakuş ise evin hürmetli misafirlerine ayrılan yere oturarak, kendisine sunulan kadehten içki içip, kurulan sofradan yemek yiyip, oraya toplananlarla sohbet edermiş. Şikâyeti, üzüntüsü olanlar veya bir sevinçli haberi olanlar hiçbir şeyi gizleyip saklamadan her şeyi ona anlatırlarmış. Hemen herkes için Kanakuş, en yakın akraba gibi çare söyler, yol gösterirmiş.

Lezzetli yiyecekleri yiyip, halkın kendisine gösterdiği hürmetten sonra Kanakuş, insanların isteklerini geri çevirmeyip, topşuurunu** çıkarıp, çok güzel destanlar söylemeye başlarmış.

---

* Altay edebiyatının önemli isimlerinden olan aynı zamanda folklorist ve edebiyat bilimci S.S. Surazakov'un (1925-1980) yazdığı bu hikâye ilk olarak 1966 yılında "Kayçı" adıyla ve aynı ada sahip hikâye kitabında yayımlanmıştır. Biz bu hikâyeyi "A. Eredeyev, M. Opongoşeva, *Altay Literaturası*, 5-6 klasstarga, Gorno Altaysk, 1974, s. 141-145." adlı eserden alarak Türkiye Türkçesine aktardık.

** *topşuur*: Destan anlatıcısının destanı anlatırken çaldığı sedir, kayın... gibi ağaçlardan yapılmış, telleri at kuyruğu kıllarının burulmasıyla yapılan iki telli bir çalgı.

İhtiyar Kanakuş ne kadar yaşlanmış olsa da sesi ahenkli ve tok imiş. Topşuurun sesine kendi sesini ekleyip geçmişte olanları, bahadırların hayatını daha dün olmuş gibi ve kendisi bütün bu anlattıklarını görmüş, yaşamış gibi açık, net hikâye edermiş. Topşuurun ve destancının göğsünden çıkan sesteni; bahadırların narası, atların ayak sesleri, kılıç, kargı şingirtıları ve guguk kuşlarının ötüşü dahi açıkça duyulmuş. Kanakuş'un anlattığı güzel destanları dinleyen insanlar hayretler içinde kalıp, acılı insanlar acısını unutup, sıkıntısı olanlar sıkıntısını unutup, dünyada, halkın içinde iyi şeyler de var diye sevinip oturmuş... Destandaki bahadır bir felâketle karşılaşınca veya ağır bir şekilde yaralanınca, destancının kederli anlatışı onu dinleyen insanları inletip, ağlatır, fakat kahraman düşmanıya karşılaşıp Tastarakay*** olup değişince, destancının istihzalı fakat tatlı sözlerine onu dinleyen insanlar yerlere yatıp, karınlarını tutarak yuvarlanıp gülüştürmüş.

Böylece ihtiyar Kanakuş misafir olduğu her köyde destan kahramanlarının başından geçen olayları herkesin kolaylıkla bulamayacağı sözlerle ve ustalıkla şafak sökene kadar anlatmış.

Ertesi sabah Kanakuş alaca altına binip başka bir köye gitmek için yola çıkarken köyün uluları toplanıp onu uğurlarlarmış.

Kanakuş halim selim, ağırbaşlı, insanlara kötü söz söylemeyen, onlarla tartışmaya girmeyen, kırıcı söz söylemekten çekinen, fakat kötü insanlar karşısında da lâf altında kalmayıp "Karşılık vereyim mi?" deyip, keskin sözlerini o kişiye bir gölge gibi yapıştırarak onu söylediklerine pişman edermiş.

Bir defasında ihtiyar Kanakuş Sedenke adlı kişinin evine misafir olmuş. Köyün ulularının tamamı gelip toplandığında o topşuurunun çıkarıp, destan anlatmaya başlamış. O gün Kanakuş destanı çok iyi anlatıyor, sesi çok iyi çıkıyormuş. İşte bugünkü gibi ölüm öncesinde ses kederli çıkarmış. Orada toplanan insanların tamamı onu dinlerken gözleri yaşarmış.

*** tastarakay: Altay - Türk destanlarında destan kahramanının şekil değiştirerek kel, çirkin, fakir aynı zamanda gülünç görünümlü olduğu hâline denir. Ayrıca Altay Türklerinin "katkımcılı kuuçın" adını verdikleri fıkralarda da tastarakay tipi mevcuttur.

Bu zamanda anıden dışarıdaki itler ürüyüp, birden fazla atın ayak sesleri duyulmuş. Birisi bu gelenleri karşılamak üzere tam dışarı çıkacakken, kapı paldır küldür açılmış. Yedi sekiz kişi ve onların arasında yardımcıları tarafından iki yanından koltuklanmış Bultuk zaysan**** içeri girmişler. Toplanan insanlara bakarak göbekli Bultuk zaysan şişmanlığından dolayı zor çıkan sesiyle bağırması.

– Hey sizler, zaysanları karşılamak yerine burada toplanıp, kendinizden geçmiş bir hâlde oturuyorsunuz ha? Ee, muhafızlarım! Kamçılarınızla sırtlarınızı ısıttın!

İnsanlar ondan korkarak, sağa sola koşturmuş. Yalnızca Kanakuş hiç kımıldamayıp oturduğu yerde kalmış. Onu gören Bultuk zaysan Kanakuş'u tanıyıp, kahkahalar atarak:

– Hey! İpek paltolu, rahvan atlı, dilencilerin başı Kanakuş adlı mel'un buraya mı geldin, dedi. Hey muhafızlarım, kavga gürültü çıkarmadan bu ikimizden hangisinin baş köşede oturup, oturmayacağına karar verin, dedi.

Muhafızlardan biri bunu duyar duymaz Kanakuş'a doğru gelerek, oturduğu kilimin üstünden onu kamçasıyla itip, kilimi de hızla dürüp, Zaysan'ın oturacağı şekilde hazırladı. İki üç muhafız da Bultuk zaysan'ı koltuklayıp baş köşeye oturttu.

Ne yapacağını şaşırarak, aklı başından giden Sedenke koşarak evden çıkıp, çabucak bir koyun kesti, evindeki genç kızlar ve gelinler öteye beriye koşuşturup, sert içkiyle doldurdukları kara matarayı çabucak hazırlayıp zaysanın önüne getirdiler. Zaten biraz içkili olan Bultuk zaysan iki üç kadeh içtikten sonra Kanakuş'u hatırlayıp ona hakaret etmeye başladı:

– Sen alçak, tembel, çalışmadan yaşayıp, türlü türlü boş lâflar anlatıp, insanları mahvediyorsun. Büyükleri saymayıp, iyilere iyi demeyip kötü lâflar söylüyorsun. Bunu yapmak yerine büyükleri övsen ne olur, güzel sesini çıkaracaksan, evet şimdi söylemeye başla bakalım, seni dinliyorum. Benim buraya gelişim şerefine söyle! dedi.

**** zaysan: Boy başkanı.

Ses çıkarmadan oturan Kanakuş Bultuk zaysandan çekinmeden gerçekleri söyledi:

– Övgüyü hak etmeyenler istekle kendilerini övdürtür, fakat benim dilim ya-lan söze dönmez, dedi. Çok istiyorsan yanında oturan Karakay senin gibi zalimi yüceltip övsün, dedi.

Muhafızların yüzleri asıldı. Bultuk zaysan oturduğu yerde donakalıp, söyleyecek söz bulamadı, yüzünün şekli değişti, kararverdi. O vakit Bultuk zaysanın muhafızı Karakay, tilki gibi hareket ederek, zaysanına doğru eğilip konuştu:

– Karakay burada otururken, Kanakuş nasıl destan söyleyebilir, haddine mi? Onun işe yaramaz destanı hakikî destanla nasıl bir tutulur?

Bultuk zaysan sevindi:

– Doğru, doğru haklısın Karakay! Altay içinden seninle boy ölçüşebilecek destancı çıkabilir mi? Bu mel'un Kanakuş'u destancı yerine ancak ahmaklar kor, dedi.

Zaysanın muhafızları kahkahalarla güldü.

– Kanakuş'un söyleyeceği destanı it bile yemez, öyle bir şeydir onun destanı, dediler. Bultuk zaysan göğsünü kabarttı, sağ kolunu kaldırıp evin içindeki insanlara emretti:

– Kanakuş'la Karakay'ın hangisi gerçek destancı, hangisi işe yaramaz destancı bilmek istiyorsanız yarışma yapalım. Yarışmadan galip çıkana bir at vereceğim, yenilene ise yüz kamçı vurulacak, dedi.

İnsanlar "tamam, tamam" dediler. Hepsi kendi destancılarının galip geleceğine inanıyordu. İki yarışmacının altına kilim serip oturtular, ikisinin elinde topşuur şingirdamaya başladı.

İkisinin de "Karata - kaan" adlı destanı söylenmesi üzerinde anlaşıldı.

Karakay, Kanakuş'u utandırmak için ilk olarak kendisi destan söylemeye başladı. Onun destan anlatırken sesinin nasıl çıkacağını insanlar hemen anladılar; sürekli içki içen insanın sesi boğuk olur, nefesi yetmez. Bunun için Karakay'ın iki lâfının başında sesi kesilip durdu.

*Ak ormanlık dağın ihı ih
Koltuğunda ihı ih
Yeraltı suyumın ihı ih
Kıyısında ihı ih
Karatı - kaan ihı ih
Yaşadı. Ihı ih ih.*

Onun böyle destan söylemesini işiten insanlar kıkırdayıp, gülüştü. Karakay'ın sesi gibi topşuurunun sesi de kesintili ve düzensizdi. Fakat insanların kendisiyle eğlendiğini Karakay anlamadı. Karatı-kaan'ı övüp, onun zenginliğini sıralayıp, uzun süre destan anlattı. En sonunda yüz millî dört nala koşmuş at gibi soluyup, içki kadehine sarıldı.

Karakay destan anlatmayı bitirdikten sonra, anîden evin içine ayın, güneşin ışığı vurmuş gibi Altay'ın gerçek sesi doldu. Topşuurun mükemmel sesi duyuldu, onu çalan kişinin ustalığına insanlar şaşırıldı. Topşuurun oyununa destancının sesi fark edilmeden eklendi. "Ooo" diye başlayarak, destan kesintisiz, mükemmel ve ahenkli bir şekilde devam etti. İşte bu Altayların sevdiği destan anlatışıydı. Destancı Altay'ın dağlarına dua edip, sularını sıralayarak, halkın hayatını hikâye ettiğinde insanların gözüne yaş doldu. Kanakuş'un ağzından Karatı-kaan hakkında değişik sözler çıktı:

*Karatı - kaan zalim yaratılışlı,
Halkına eziyet eden,
Altay'ın üstünü at kamçısıyla
Anlatılamayacak kadar (zalim) yönetmiş.
Koşum içinden at çıkacağıni
Kendi başına kötü şeylerin geleceğini
Bilmeyen mel'un bir ahmakmış.*

Bu sözlerden sonra Kanakuş destan kahramanının fakir bir ailede doğuşundan başlayarak, kahramanın Karatı - kaan'ın yurdunu basmasına kadar olan kısmı orada oturan insanlara anlattı.

Bunu dinleyen Bultuk zaysan ateşe düşmüş gibi oldu. Destanı sonuna kadar dinlemeyip, öfkeyle bağırdı:

– Yönetici kötüledi, halkı övdü, onun için benim kararım şöyledir: Gerçek destancı olarak Karakay'ı seçiyorum, ona bir at hediye ediyorum. Kanakuş adlı adıye ise büyüklerine hürmet edip onları saymadığı için yüz kamçı ceza veriyorum.

Evde toplanmış insanlar bu hükmü duyunca anlatılamayacak kadar hayrete düştüler, ağlayıp inlediler. Fakat Bultuk zaysan onları dinlemeyip muhafızlarıyla birlikte kapıdan çıkıp, atına binerek gitti.

Ertesi sabah Bultuk zaysan halkı toplayarak, Kanakuş'u çağırıp verdiği hükmü yerine getirtti.

Altay'ın büyük destancısı Kanakuş'a yüz kamçı vuruldu. Kanakuş ölmeden önce şunları söyledi:

– Benim anlattığım destanlarımı milletim unutmasın, onlarda anlatılanlar başından sonuna dek gerçektir.

Kanakuş'un söylediği gerçekleşti. Fakir halk zenginleri ve zaysanları yok ederek, kendi hayatlarının sahipleri oldular.

AKT. İBRAHİM DİLEK